

Rūta KAZLAUSKAITĖ

Šiaulių universitetas

MĖNULIO STEREOTIPAI LIETUVIŲ POEZIJOJE

1. Vienas iš išpūdingiausių ir paslaptiniausių gamtos objektų yra Mėnulis, arčiausiai Žemės esantis ir ją lydintis dangaus kūnas. Ir reali Mėnulio ypatybė: gebėjimas švytėti, išsklaidyti nakties tamsą, nuolat keisti savo pavidalą – augti arba dilti, ir juo labiau mistinė jo veikla: unikalūs reikšimosi ritmas ir akivaizdi įtaka įvairiausiems su gyvenimu ir apskritai gyvybe susijusiems procesams, vykstantiems Žemėje, ilgainiui susidėstę į konkrečias metaforizuotas ideologines schemas – stereotipus arba konceptualiąsias metaforas (dėl terminų žr. Bartmiński 1985; Lakoff, Johnson 1980), rodančias žmonių „naivųjį“ pasaulėvaizdį. Išanalizavus stereotipinių vaizdinių kalbinę raišką, apibrėžiama tautos tapatybė, savitumas.

Štai jaunam Mėnuliui skirtose maldelėse, liaudies tikėjimuose ir kitokiuose panašiuose lietuvių tautosakos tekstuose Mėnulis atpažįstamas kaip aukščiausioji esybė, dievybė: aplinkos kūrėjas ir tvarkytojas, žmogaus sveikatos, grožio, jaunystės ir laimės teikėjas, taip pat mirusiųjų globėjas (Balys 2000, 25–26; Greimas 1990, 171–173; Vaiškūnas 2006, 175–177; Jasiūnaitė 2006). Metaforinio kodavimo požiūriu turtingesnės yra mįslės. Šiose „suakmenėjusiose citatose iš archajinio mitologinio palikimo“ (Sauka 2007, 274) fiksuojami antropomorfiniai, zoomorfiniai ir net ornitomorfiniai Mėnulio vaizdiniai, vartojama įvairių ‘valgio’ semantinio lauko metaforų, pvz.: *Vidury dvaro senis šypsos; Palšas jautis pro langą žiūri; Šili šilutė, žibi žibutė, danguj elnias* („gyvatė, žuvis ir Mėnulis“); *Kumpa liepa kumptelėjo*, tetervinė *branktelėjo* („saulė nusileido, mėnulis užtekėjo“); *Ant kamino blynas; Torielka [= lėkštė] šuliny* (žr. Dundulienė 2007, 89–94).

Kolektyvinį pasaulėvaizdį rodo ne tik maldos, mįslės, priežodžiai, frazeologiniai junginiai ar sakmės. Pasaulio vaizdo elementai gali būti perduodami bet kokios rūšies ir formos meno kūriniais – taigi ir poezija (Greimas 1990, 30; Balys 2000, 120; Jasiūnaitė, Konickaja 2004, 58). Šis straipsnis ir yra skirtas Mėnulio įvaizdžių, susiformavusių lietuvių autorių eilėraščiuose, kalbinei raiškai išanalizuoti ir semantinei paradigmai aptarti. Tiriama, kokioms

Mėnulio ypatybės konstatuojamos kaip būdingosios, kaip apibrėžiama dangaus šviesulio padėtis ir darbų sritys, į ką orientuota veikla; aiškinamasi, kiek poezijoje išryškėję semantiniai mito kontūrai atliepia iš tautosakos žinomus.

Mėnulio figūratyvinėmis reikšmėmis yra domėjęsi literatūrologai. Mėnulio semantinės transformacijos XX a. prozoje ir poezijoje (nuo Maironio eilėraščių iki J. Skablauskaitės ir S. Parulskio kūrybos) išnagrinėtos Loretos Mačianskaitės straipsnyje (2004). Dangaus kūno įvaizdžiai šioje publikacijoje aprašyti atsižvelgiant į rašytojų tikslus ir nuostatas, literatūros krypties ir srovės tradicijas, todėl ir analizuojamasis objektas pirmiausiai interpretuotas pagal tai, kiek susijęs su visu konkrečiuoju kūrinio sluoksniu, kiek svarbus vaizduojant personažus. Konstatuojama, kad Mėnulis yra įrankis kūrinio personažų dvasinei būsenai išreikšti, prigimčiai išlaisvinti, kad jis – specifinis negatyvios, destruktivios aplinkos ženklas ir pan. Apie Mėnulį šiuo aspektu daugiau ar mažiau kalbama ir tuose literatūros mokslo straipsniuose, kurių tema – nakties pasaulis, jo įvaizdžiai ir motyvai (žr., pavyzdžiui, Žvironaitė-Udrienė 2003, 22–23).

Analizuojamoji medžiaga – 124 kūrėjų poezijos 389 fragmentai, kuriuose kaip aplinkos detalė arba veikėjas vaizduojamas Mėnulis arba jo šviesa: dringnė ‘šviesus ratas apie mėnulį’, mėnesiena ‘mėnulio šviesa naktį’, spindulys ‘siauras šviesos ruoželis’. Šie denotatai pavyzdžiuose įvardijami ir tiesioginės reikšmės žodžiais, ir tropais: metonimijomis, metaforomis.

2. Žemę lydinčiam dangaus kūnui pavadinti poezijoje dažniausiai vartojamos daiktavardžio *mėnulis* formos – jų rasta 98, pvz.: *Mėnulis / Nesilaikantis / Dietos*. M. Val.; *Prie kojų mėnulis kaip šuva išsitiesia*. E. Miež.; *Tu, mėnuli, mėnesienas / Gilink – lempa ruseni / Tu dangaus*. J. Jušk.; dar 66 kartus *mėnulio* vienaskaitos kilmininkas yra pirmasis dvižodės metaforos, t. y. išraiškingesnio kodo, sandas (apie tokias metaforas bus kalbama 4.2.4 skirsnyje). Rečiau, 62 kartus, pavyzdžiuose pavartota vienaskaitos vardininko forma *mėnuo*, pvz.: *Viršuj girios mėnuo bąla*. A. Mišk.; *O žalias mėnuo per medžius atrieda*. H. Rad.; *Mėnuo žarsto savo šaltą šviesą*. G. Širv. 2 kartus aptikta forma *mėnesis* ir 1 kartą – iš jos padarytas deminutyvas, pvz.: *Baltas mėnesis tyli*. D. Žil.; *Mėnesėli, vienšiausias aukso paukšti*. H. Čigr. Kamieną *mėnes-* turinčių kitų linksnių formų (ne vienaskaitos vardininko) rasta 3 pavyzdžiuose, pvz., *Jos [gulbės] nuskambėjo <...>¹ / per margą žolę / į ledinį mėnesį*. A. Mas.; dar 9

¹ Įrašų skliaustuose tikslinama mintis, o daugtaškiu žymima nesvarbi praleista cituojamų pavyzdžių dalis.

tokios formos įeina į dvižodes metaforas. Visi kiti Mėnulio vardai susiję su jo požymiais.

Surinktuose eilėraščiuose konstatuojamos visos trys būdingosios fizinės Mėnulio ypatybės: pavidalo kitimas, judėjimas dangumi ir gebėjimas atspindėti Žemei Saulės šviesą, švytėti tam tikrais tonais, pvz.: *Kapinėse mėnulis* auga. J. Strielk.; *Virš kopų mėnuo pamažu jau* dyla. E. Mat.; *Mėnulis* keliauja *viršūnėm rasantom*. A. Balt.; *Jis [mėnulis] saulę paklaidins ir patekės / tiktai ledu apkaltas pjautuvėlis*. R. Ket.; *Kas naktį / lyg parašius / leidžias mėnulis*. R. Daug.; Raudonas, *pamažu / Gelsdamas, kilo / Mėnuo ant šilo mėlyno*. J. Jušk.; *Ir ne žibintas, o mėnulis / baltavo naktį gegužės*. P. Rašč.; *Tik pilnatis virš miesto šviečia / Tarsi ištrūkusi saga*. A. Marč.; *Kaliausės veidu / blausi delčia žaidžia*. E. Kelm.

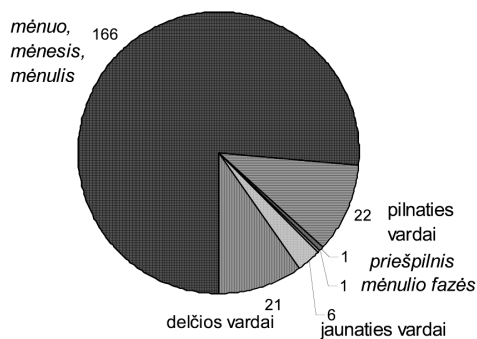
Mėnulis danguje yra vienas, o jo paviršius iš Žemės atrodo nelygus. Į šiuos du požymius, nors jie ir nevadintini esminiais, taip pat atkreipiamas dėmesys (atitinkamai 3 ir 1 kartą), pvz.: *Naktimis žvelgiu, / Kaip girgžda vienišas mėnulio ratas*. L. Gut.; *Su nepykanta jis [mėnulis] žvelgia į mus. / Krateriais begaliniais vagotas*. Int. Apskritai Mėnulio veiksmi ir ypatybės tiesioginės reikšmės žodžiais nusakomi kur kas rečiau negu perkeltinės.

2.1. Mėnulio fazės dažniausiai vadinamos bendrinėje kalboje įprastais vardais: *jaunatimi, priešpilniu, pilnatimi, delčia* – rasta atitinkamai 2, 1, 19 ir 20 pavyzdžių, pvz.: *Jaunatis – kaip stinta / žalžganam tinklaity*. M. Kud.; *Baltas dienos mėnulis, / Priešpilnis*. S. Lyg.-Buc.; *Mes regime <...> / Sidabrinę pilnatį virš pelynų pro langą*. J. Lin.; *Bolavo delčios su variniais lapais*. J. Deg.; be to, *priešpilnis* ir *delčia* po 1 kartą, o *pilnatis* – 8 kartus yra dvižodžių metaforų pirmasis komponentas. Kelis kartus pasitaikė jaunaties ir pilnaties tarminių pavadinimų: *jaunas mėnulis* ir *pilnas mėnuo* pavartoti po 2 kartus, *jaunas mėnuo, naujagimis mėnuo* ir *pilnas mėnulis* – po 1², pvz.: *Mėnulis šviečia* jaunas. S. Laur.; *Naujagimis mėnuo žydi vyšnių sode*. H. Nag.; *Sveikinu tave, pilnas baltas mėnuli*. G. Jok. Nurodant spindulių veiksmą paminėtas ir *delčios* sinonimas *senugalis mėnulis* (pavyzdį žr. 4.3 skirsnyje). Taigi poezijoje galima aptikti daugumą tarmėse vartojamų Mėnulio tarpsnių vardų (jų sąrašą žr. Dundulienė 2007, 87–89; Vaiškūnas 2006, 159–160). Šitoje aplinkoje

² Prie šių vardų derėtų 3 kartus pavartotas *mėnulio diskas*, nes *diskas* yra ‘skritulys’, o *pilnatis* – ‘mėnulio tarpsnis, kai jis skritulio pavidalo’. Bet aptariamasis svetimžodis turbūt laikytinas tropu; plg. panašias apvalius metalinius objektus reiškiančias metaforas *dubuo, medalis, moneta*.

išsiskiria vienas pavyzdys, kur kalbamasis objektas įvardytas mokslo kalba – sudėtinu terminu *mėnulio fazės*: *Naktimis mėnulio fazės / Švyti ledine žiema...* A. Verb.

Poetų žvilgsnį labiausiai traukia pilnatis ir delčia (žr. 1 pav.) – apvalioji ir nusmailėjusi formos. Turbūt ne tik todėl, kad tai lengvai matomi, itin raiškūs pavidalai. Yra žinoma, kad pilno ir dylančio (bendru pavadinimu – seno) mėnulio periodu, kada jis esti labiausiai išsilaisvinęs iš Saulės įtakos, suklesti įvairiopa veikla: tai žmogaus bioritmų pakilimo, ypatingos energijos (taip pat ir destruktivišos) laikas, augalų suvešėjimo metas (Azanovas 2005, 34–40, 204–205; plg. Klimka 2008, 58–59, 117). Šis laikotarpis menkai pažinus, apgaubtas romantikos ir mistikos, o tai daugiau ar mažiau koreliuoja su meninių tekstų, ypač poezijos, vaizduojamąja tikrove.

1 pav. Mėnulį ir jo fazes žyminčių žodžių dažnumas

Jauno mėnulio periodu atskirose tarmėse kategorizuojamas vienas dangaus šviesulio atstovas – *jaunas* arba pripažįstamos dvi jo atmainos – *jaunas* ir *priešpilnis* (žr. Vaiškūnas 2006, 159); šis faktas bent iš dalies paaiškina vienintelį kartą aptikto *priešpilnio* atskirtį. Mokslas jaunačiai priskiria ir nematomą, senolių kalba, *tuščią* mėnulį, dar vadinamą *tuštuma*, *tuštymais*, *tarpu*, *tarpijomis*, *dykuma* ir pan. Nematomo Mėnulio vardų surinktuose pavyzdžiuose nebuvo, tik keletą kartų užsiminta apie dangaus kūno gebėjimą išnykti, dingti, pvz.: *Štai išnyko delčia*. E. Kelm.; *Tasai aukso mėnulis, / jį niekur anei pradingo, / anei pasislėpė*. V. Šlait.; Nulojo sargiai *skaistovario* mėnulį. A. Mas.

2.2. Mėnulis tamsiame danguje švyti atspindėta Saulės šviesa. Dėl švytėjimo drauge su žvaigždėmis jis poezijoje vadinamas *nakties žiburiu* – rasti 3 pa-

vyzdžiai, *šviesuliu* – 1 pavyzdys, pvz.: *Nakties auksiniai žiburiai pavargę geso*. V. Mač.; *Lyg krosnies angoj / Žarijos – išblėsta* nakties šviesuliai. S. Lyg.–Buc.

Eilėraščių kūrėjai neretai aktualizuoja spindinčio Mėnulio šviesą. Žodis *šviesa* aptiktas 9 kartus, o šviesos ruožą reiškiantys *spindulys* ir *spindulėlis* – atitinkamai 4 ir 1 kartą, pvz.: *Nakties šviesoje / Skraido baltas šikšnosparnis*. S. Ged.; *Jo [mėnulio] šviesa, lengva, besvorė, / Pamažu virš medžių plaukia*. E. Mat.; *Esu sena troba žalsvų mėnulio spindulių ir Ančios upės sandūroj*. A. Žuk.; *Sidabriniai spindulėliai / Puošia eglių kuodą*. J. Žl.–Ženg. Kur kas gausesnės daiktavardžio *mėnesiena* formos – 32 pavartojimo atvejai, pvz.: *Jo [vėjo] didžiuliam sparne atsispindi žalsva mėnesiena* B. Baltr.; *Ten vaikšto stogais / pageltus džiovininkė mėnesiena*. V. Landsb.; *Išgirsiu, mėnesienai lyg darbščiai skalbėjai / Skalbiant šiugždančius nendrynus*. A. Kal.; dar 22-iuose fragmentuose aptariamasis daiktavardis įeina į sudėtinę metaforą. Akivaizdu tai, kad poetai linksta iškelti didesnio kiekio, plačiau apimančius ir todėl raiškesnius dalykus.

Surinktuose pavyzdžiuose 5 kartus kalbama apie Mėnulį su aureole – drigne. Dėl šviesos difrakcijos debesies lašeliuose ir ledo kristaluose susidaręs optinis reiškinys poezijoje vaizduojamas, pavyzdžiui, taip: *Aplink mėnulį švietė drignė*. J. Strielk.; *Drignėj dangūs rasoja*. J. Jušk.; *Pasidžiauk <...>, / kol dar žydi mėnulio drignė, / kol šviesos ratile saugu*. J. Vaič.

3. ‘Tamsiuoju paros metu švytinčio dangaus kūno’ reikšme vartojamus daiktavardžius: taigi ir *mėnulį, mėnesį, Mėnulio fazių pavadinimus*, taip pat švytėjimą reiškiančius *žiburį, šviesulį, šviesą, spindulį, spindulėlį, mėnesieną* ir *drignę*, retais atvejais pakeičia metonimijos. Jos šiame kontekste, suprantama, gali būti dvejopos: grindžiamos arba laiko, arba erdvės ryšiu. 8-iuose pavyzdžiuose paminėta *naktis*, po 1 kartą – *nakties* perifrazė *mėnesienos laikas* ir *skliautas, dangus*, pvz.: *Ją, tą vieną / Vienintelę [būtį] kaip naktį sidabrinę / Tu žvaigždėm, mėnesiui ir žiogui duodi*. A. Jasm.; *Tu būsi balsas, / Būsiu aš tylėjimas / Per dieną plačiau, / Per žaliaugnį laiką mėnesienos*. A. Kal.; [nakties] *Dangus dar šviesa aprūpina*. D. Čep.

4. ‘Tamsiuoju paros metu švytinčio dangaus kūno, Žemės palydovo’ ir ‘mėnesienos’ reikšme eilėraščiuose vartojamos metaforos – kitos rūšies tropai – gausesnės ir įvairesnės. Jos rodo pasaulio jauseną, kolektyvinio žiūrėjimo į aplinką kryptis, pasaulio vertinimo ir struktūravimo pamatą. Metaforizacijos pagrindas yra būdingosios Mėnulio ypatybės.

4.1. Kalbamojo dangaus šviesulio kintančią formą, judėjimą, švytėjimą ir spalvą žymintys iliustraciniai tiesioginės reikšmės žodžiai a) *auga, dyla*; b) *keliauja, patekės, kilo, leidžias*; c) *šviečia, blausi, baltavo, raudonas, gelsdamas* (žr. 2 skirsnį) turi daug ekspresyvių semantinių atitikmenų, pvz.:

a) *gimdys* ‘neteks vaisiaus, suplonės’, *prinoks* ‘išdidės, išaugs’, *pražysdavo* ‘išdidėdavo’, *skleidžiasi* ‘veriasi, didėja’, *išsikels* ‘išaugs, susidarys’, *sutirpsta* ‘sumenkęs išnyksta’, *smilko* ‘menko’: *Delčia* <...> / *Tokia lieknutė, o nėščia*: / *Gimdys mėnulį jauną*. A. Bern.; *Dievukai* <...> / *Susėda lošimui ant lapų lelijų*, / *Laukdami, kol prinoks naujas mėnulis*. M. Bur.; *Mėnulis pražysdavo greitai* / *Tarytum pievų gėlė*. J. Strielk.; *Girdžiu aš* / *Tyliais vakarais*, / *Kaip skleidžiasi* / *Naktys* / *Žalioj mėnesienoj*. P. Širv.; *Tiktai mėnulis tartum gelsvoas spuogas* / *Ant mėlynos padangės išsikels*. J. Strielk.; *Sutirpsta mėnulio vaškintis ragelis*. A. Balt.; *Išblyškus kaip ligonė* / *Delčia virš miško smilko*. B. Mack.;

b) *apvaikšto, slenka, sėlina, rangos, painiojos* ‘spraudėsi’, [*gali*] *laipioti, smelkias, sklendžia, iškops, supsis, soyra, atriada, plaukia, išnyra*: *Mėnulio šviesa* / *Kaip vaiduoklis per kambarius slenka*. J. Strielk.; *Totorių gatve* / *sėlina mėnesiena*. R. Jon.; *Mėnuo didelis kaip saulė šviestų* / *Mėnesienai laipioti*. J. Jušk.; *Ir smelkias į širdį* / [mėnulio] *Šviesa sidabrinė*. A. Balt.; *Sklendžia kovo dangumi mėnulio pusriekė su medumi*. V. Braz.; *Pilnas mėnuo virš kluono* / *paslaptinai iškops* / *tartum kepalas duonos*. J. Marc.; *Tyliai supsis mėnesiena balzguna*. E. Mat.; *Žiburiais padangė sutvaskėjo*, / *Svyra aukso skliautas*. L. Andr.; *Pilnas mėnuo atriada* – / *Apvalus kaip varinis žiedas*. A. Mišk.; *Ir mėnesiena plaukia už langų*. E. Mat.; *Geltonas mėnuo* / *Lyg burbulas išnyra į paviršį*. G. Pat.;

c) *kruvinas, išblyškęs, žilas, rodo* ‘daro matomą’ *kelią, kanapėtas* ‘pilkas su juodais ir baltais taškeliais’, *žvynuota* ‘balsva, šviesi’³, *sidabraragis, sidabravarasis* [= *sidabraspalvis*], *žydi* ‘žiba, spindi; raudonuoja’, *žaliaukėta* ‘ištepta žaliomis organizmo išskyromis arba maurais’, *auksinis, apsems* ‘apšvies’, *liejas* ‘skleidžia šviesą’, *užsidega, plieskė, užgeso*: *Kyla mėnuo kruvinas pro mišką*. K. Brad.; *Išblyškęs mėnuo, žilas panaktinis*, / *apvaikšto seną dvarą*. V. Blož.; *Mėnuo* / *Iš gryno sidabro* / *Rodo jam* [vabalėliui] *kelią*. S. Lyg.–Buc.; *Mėnulis danguje* – *gaidelis kanapėtas* – / *Užgieda vėl smagiai*. J. Strielk.; *Rangos iš akių* / *žvynuota mėnesiena*. A. Kal.; *Vėpkis, mėnuli, sidabraragi*. P. Mork.; *Pilnatis, tarytum saulėgrąžos žiedas* / *žydi, jau ketvirta naktis*. L. Sut.; *Jau išlukštenta akis, nei geltoniausia* / *žaliaukėta pilnatis*. A. Kal.; *Auksinis mėnuo painiojos*

³ Plg. giminišką būdvardį *žvaina* ‘baltos spalvos (apie akis); balsva, šviesi, sidabriška’.

brūzgynuos. J. Jušk.; Kada nors paryčiais mus apsems pilnatis. E. Kelm.; Mėnuo pro langelį mažą / Liejas liepos medumi. J. Strielk.; Sidabravarsiai žiburiai užsidega. B. Brazdž.; Išsiginsi savo maldos, / Valandos, kai plieskė akysna / Raudonas didis mėnulis. S. Lyg.-Buc.; Mėnulis pamanė, kad lempa / Jisai – ir nustebęs užgeso. H. Rad.

Būdvardžiai *kanapėtas*, *žvynuota* žymi ne tik spalvą. Šios metaforos sykiu fiksuoja regimąjį Mėnulio ir jo šviesos, kaip tikrovės objektų neglotniais, kauburiuotais paviršiais, įspūdį. Žvelgiant šiuo rakursu, *kanapėtas* ir *žvynuota* tolygūs neutraliam apibūdinimui *krateriais vagotas* (žr. 2 skirsnį).

Būtina pasakyti, kad net ir kontekstas ne visada parodo tikslią metaforos reikšmę ir leidžia sugrupuoti išretintus žodžius pagal įgytą prasmę. Pavyzdžiui, a grupės *prinoks* tinka ir prie c grupės, nes *prinokęs* – ne tik subrendęs, bet ir pakeitęs spalvą iš žalios į šiltąją raudoną ar geltoną, o štai *gestantys* daiktai (c grupė), atvirkščiai, ne tik netenka ryškumo, spalvos, bet ir menksta (a). Pats akivaizdžiausias pavyzdys – *žydėti* formos, iškeltos abejur: ugnies ir augalo paralelė, itin dažna poetinė klišė, „vienais atvejais <...> žymi gamtos stichijos intensyvumą, kitais – nykimą“ (Nastopka 1991, 250). Kaip bežiūrėtume, aptarti žodžiai: veiksmazodžių formos ir būdvardžiai, kai vartojami tiesiogine reikšme, patenka į penkis semantinius laukus: ‘būtybės’, ‘augalo’, ‘apdirbamasis žaliavos’, ‘skysčio’ ir ‘ugnies’. Poetiniai tekstai dėl to ir yra poetiniai, kad vienu metu veriasi ir linijinės, ir vertikališios plotmės reikšmės.

4.2. Visapusiš Mėnulio vaizdinys susidėlioja išanalizavus daiktavardžiais išreikštas remas⁴. Remos yra palyginimų ir jų glaustųjų variantų – metaforų informatyvieji elementai. Išanalizavus šiuos elementus, galima daryti išvadas, kurie tikrovės objektai labai supanašėję, kone susitapatinę. Gretinamų objektų bendrų požymių dažniausiai išskiriama ne vienas.

4.2.1. Daiktavardžius, vartojamus tiesiogine ir kontekste išryškėjančia perkeltine reikšme ‘tamsiuoju paros metu švytintis dangaus kūnas, Žemės palydovas’, jungia keletas semų.

Pirmoji – ‘nusmailėjęs į galus ir / arba lenktas (aštrus)’, vartojama apibūdinant pilnėjančią ir dylantį Mėnulį: jaunatį, priešpilnį ir delčią. Šis reikšmės komponentas priešinamas Mėnulio aptakiojo pavidalo žymei ‘apvalus, apva-

⁴ Terminas *rema* sinonimas – dažniau vartojamas *vaizdas* (Župėrka 1997, 58–61). *Vaizdo* šiame straipsnyje atsisakyta dėl galimo dviprasmiškumo.

lainas'. Nulaibėjusiems ir išlenktiems objektams surinktuose pavyzdžiuose atstovauja nagas, ragas 'kaktos išauga', lūpos, delnas, kai į jį žiūrima iš šono, daržovių ir vaisių skiltis, skiltelė, ragelis 'vamzdelis', laivas, gondola, pasaga, pentinas 'raitelio apavo dalis', pjautuvas, dalgis, noragėlis, žagrelė, vąškaras, raguolis; nusmailėjusią formą turi žuvys, paukščio sparnai, atskilusios ar atpjautos įvairių reikmenų dalys. Visos nuoskalos, taip pat kaip pjaunamieji, kertamieji įrankiai, pasižymi ir aštrumu. Pvz.: *Tada mėnulio lenktas nagas / <...> Įrėš negilia, kreivą vagą / Tuščiam lape.* L. Gut.; *Mėnulio lūpos baltos pabučiuoja.* S. Laur.; *Tarp delčių – sidabriškų delnų –/ auga baltas kalnas pelenų.* J. Deg.; *Didžiulis paukštis – laikai snape / Mano vidudienio nuotrupą / kaip mėnulio ploną skiltelę.* J. Deg.; *Lyg pūstų auksinį ragelį...* J. Jušk.; *Nustumkim mėnulį – tą mėlyną laivą –/ Nuo kranto.* L. Gut.; *O danguje mėnulio gondola / Praplaukia tartum atsakas pilvotas.* G. Pat.; *Kai kada jis kaip mūsų padargas –/ Sakytumei pjautuvas, dalgės galelis ar koks noragėlis... / O, jis kaip vąškaras!* H. Čigr.; *Ten į mėnulio riestą raguolį / šeši apuokai spokso.* R. Van.; *Žole naktis kaip karalaitė brido –/ Delnuos mėnulį laikė lyg auksinę žuvį...* A. Mart.; *Keliaukim <...> / Į horizonte / Sparną šviečiantį.* S. Laur.; *Pirmo ryškumo žvaigždė į mane pažiūrėjo / Pro nutašytą mėnulio skiedrą.* A. Žuk.; *Skilo šukė balta pilnaties.* P. Širv.; *Lemtis <...> / Kreivai nuskilusią mėnulio / Lėkstelę tiesia – pasiimk.* A. Bern.; *Kiemas išmulytas mėnulio nuolauža.* V. Kirk.; *Naktis juoda, / Jos kalavijas – mėnuo.* J. Tysl.; *Beržas krūpčioja – vėlgi / Kybo kardas mėnulio.* R. Graib.; *Žiūri plaukia pusė gulgės / ir mėnulio kirvis.* J. Žemk.; – *Žiūrėk, matyk, –/ Ten delčia lyg peilis – –* J. Šiož.

Ne aštrių, kertuotų, bet apvalinų būna kūno dalių: minėtini delnas, kumštis, pilvas, širdis, galva ir jai priklausantys kaukolė, veidas, pakaušis, akis; tokį pavidalą turi kūno dangos dalis žvynas, kai kurių augalų žiedai ir lapai, kai į juos žvelgiama iš viršaus, dauguma vaisių, daržovių ir jų nuopjovų; tokie paprastai esti medžių kamienų gabalai, naudingųjų iškasenų luitai, konkrečios formos dariniai iš skysčio, kaitrūs (degantys) kūnai: saulė, laužas, žarija. Pvz.: *Mėnuo – baltas / Delnas naktį.* A. Bern.; *Ilgai mėnulio kumščiu [nykuma] man grūmos.* E. Miež.; *Mėnulio pilvas dilo ir storėjo.* H. Rad.; *Alyvų kere – jo [mėnesio] auksinė galva.* L. Gut.; *Mėnuliui kiaušą pražiebė vandens nešėjas nėšiais.* K. Bink.; *Baltas mėnulio veidas, / Trykštantis vaikiškumu.* Z. Gaiž.; *Mėnuo su ratilu žiūri tartum žuvies akis iš dangaus.* J. Jušk.; *Tu mėnuli šaltas žvyne / speige mirusios žuvies.* R. Mos.; *Mėnuo piene baltąja išplaukia.* J. Deg.; *Saulėgraža / Juodam nakties atlape: / Mėnulis.* A. Nyk.-Nil.; *Poetas / nakvoja miesto*

aikštėje <...>, / prisidengęs pilnatis kopūstlapiu. M. Bur.; Mėnulis – žalsvas obuolys ant medžio supos. T. Rost.; Mėnuo lyg bulvės lupena / baltąja puse į mus. D. Čep.; O mėnulis – gelsvas gelsvas, / Kaip citrinos gabalėlis. E. Mat.; Koks baltas mėnuo rieda dangumi –/ Visatos medžio baltas ritinėlis. J. Strielk.; [mėnulis –] Mūs vargo ir mūs karalystės aukselis brangiausias. H. Čigr.; Tartum gintaras geltonas / Mėnuo padangėj tūno. S. Šem.; Tvieskia <...> / Po křešuliu pilnatis. A. Kal.; Kartais jis – lašas aliejaus / ant juodo miško delno. R. Jon.; Šiandakt mėnulis kaip saulė. S. Laur.; Mirksi plaikstoma žvakė / Tarsi mėnulio laužas. E. Miež. Apstu žmogaus rankų sukurtų daiktų, kurių pagrindinė dalis apskrita arba ovali. Tokie tradiciškai būna ratas, laikrodis, parašiuotas, gaublys, plūdė, diskas, gongas, sagtis, saga, žiedas, medalis, moneta, ašotis, dubuo, sūris, blynas, duonos kepalas. Pvz.: Mėnulio ratas, / Toks panašus į mano liūdną širdį. L. Gut.; O naktis mėnulį iškėlė / Ir judina jį / Nelyginant laikrodį smėlio... J. Jušk.; Lyg sidabrinė apskrita plūdė / Mėnulis supas vandeny. E. Mat.; Spindėjo man mėnulio diskas / Kaip pinigėlis apvalus. G. Pat.; O mėnuo žydi geltonas <...>. / Žėrintis ir apvalus, kaip <...> gongas. H. Nag.; Pakyla mėnuo lyg medalis už pralietą kraują. V. Blož.; Mėnuo – ašotis / alaus. J. Tysl.; Tebesemia naktį didžiulis mėnulio dubuo. K. Nav.; Štai jis nelyginant sūris, / <...> Nelyginant blynas. H. Čigr.

Daugumos aptartų remų reikšmės struktūroje įžiūrima sema ‘ryškus, blizgus / turintis vertę, reikalingas’, todėl galima sakyti, kad Mėnulis pasižymi teigiama konotacija. Teigiamas vertinimas pamatuotas: gėlių žiedai savo grožiu džiugina akį, žmonių veiklos produktai nuolat naudojami įvairioms reikmėms tenkinti ir t. t. Šioje grupėje dar minėtini žodžiai, pavadinantys aukštesnio visuomeninio statuso žmones ir gamtines žaliavas, reikalingas įvairiems spindintiems (kas dažnai prilyginama vertingiems, brangiems) dirbiniams gaminti. Tie dirbiniai – šviečiamieji įtaisai, ryškūs žaislai ir puošmenos, su ugnimi tiek tiesiogiai, tiek asociatyviai siejamas gaisrinės pastatas. Pvz.: *Ir nuėjo mėnuo, baltas Persevalis, / Rymančiais miškais. J. Aist.; Vilioke, klojqs auksinį kelią. M. Kud.; Mėnulis knygnešys prieš mums raštų. H. Čigr.; Danguj mėnulio gyvsidabris švyti. V. Braz.; Kelia auksą mėnulio / Medžiai už debesų. M. Karč.; Mėnuli moli dangaus / grumste sunkusis tarp debesų. R. Jon.; Mėnulis žibina į mano veidą / Kaip paprastas žibintuvėlis. T. Rud.; Sustabdysiu mėnulį – ta lempa balta / Naktį kitą kabės virš viduržiemio. H. Čigr.; Juokingas rožinis mėnuo / kabo kaip žaislas / ant vieno eglės sparno. J. Deg.; Ir mėnuo / toks jaunas švytinčiais rūbais. V. Blož.; Mėnuo primena vėjuje degančią*

gaisrinę. D. Kaj. Visai nedaug pasitaikė žodžių, kuriuose išskaitoma opozicinė sema ‘vargus, blankus / bevertis, nereikalingas’. Tikresni – *ligonė, idiotas, pjaulas* ‘sutrūnijusio medžio gabalas’, *spuogas, votis*, pvz.: *O mėnuo, senas idiotas, / Elektros viela pažabotas, / Šypso*. K. Bink.; *Danguje mėnulis lyg pjaulas*. J. Strielk.; *Ir tu išvydęs tą pasaulio votį, / Sustingsti*. J. Strielk. Tais atvejais, kai mėnulis įsameninamas, galima įžiūrėti lygiagrečią priešpriešą ‘jaunas’ : ‘surbrendęs / senas’. Jaunystės požymis dvivertis: kartais su pliuso ženklu, kartais su minuso, plg. *Ir mėnulis karaliūnas / Auksu apsisiautęs, / Šoka su žvaigždėm neliūdnas*. M. Mis. ir *Atpigo ir jaunas kaip veršis mėnulis*. E. Miež.

Mėnulis gretinamas su gyvūnais, nes jie gali skristi, plaukti, eiti – judėti ir tokiais daiktais, kurie funkcionuoja pakilę, iškelti ir pan. Šis požymis atitinka reikšmės komponentą ‘esantis virš pagrindo, viršuje / susidaręs paviršiuje’. Pvz.: *Ir kaip auksinė didelė katė / Per krūmus mėnuo į medžioklę ėjo*. H. Rad.; *Ir mėnulis, šakos įsikibęs, / supos tartum geltonas apuokas*. P. Rašč.; *Juodas dangus, / tik burė balta / plaukia į nuogas / liepos rankas*. J. Suč.; *O ji [upė] nakties auksinį inkilą / Suvirpina sidabro tonais*. H. Rad.; *Mėnulis – kaip spindintis kaminas / Ant stogo*. J. Strielk.; *Ir medaus koriu įstrigo mėnuo*. J. Deg.; *Dangūs rasoja iš pilnatis / eketės spinduliams į mėlynę <...> pilantis*. J. Jušk. Mėnulis vadinamas viršutinėmis žmogaus kūno dalimis, vienintelė išimtis – metafora *pilvas*. Taip netiesiogiai parodoma tautos aksiologinio mąstymo kryptis: visa, kas išsidėstę į viršų nuo centro, šiame kontekste – juosmens, vertinama palankiai (žr. Gudavičius 2000, 123, 129).

Kai kuriais pavyzdžiais akcentuojama nakties dangaus šviesulio atskirtis. Jį kaip ‘atsiskyrusį / vieną’ visų pirma žymi personifikacijos *vienuolis, atskalūnas, atskyduolė*, pvz.: *Išskalbtas patalas / glaudžia dangaus vienuolį –/ blyškų mėnulį*. S. Pal.; *Mėnuo, žemės atskalūnas, / Burtus traukia*. J. Tysl.; *Veria spindulį <...> / Atskyduolė pilnatis*. A. Puiš. Be to, reikia atsižvelgti į faktą, kad poetai net ir poriniams realybėms dalykams pavadinti nevengia remų vienas-kaitos, pvz.: *Pro tvorą mėnuo pažvelgė tyliai / Akim raudona, nebylia*. V. Myk.-Put.; *Virš aukštaitiškos pušelės / Blausiai švietė / Delčios ragas*. J. Šiož.; *Danguj mėnulis pusragiu*. J. Žl.-Ženg.

Taigi MĖNULIS poetiniame pasaulėvaizdyje yra ŽMOGIŠKOJI BŪTYBĖ (rasta 16 pavyzdžių), GYVULYS (3), PAUKŠTIS (4), ŽUVIS (2) arba BŪTYBĖS KŪNO DALIS (31); ŽIEDINIS AUGALAS (4) arba JO DALIS, paprastai VALGOMOJI (20); APDIRBAMOJI ŽALIAVA (5); DIRBINYS: STATINYS, PRIETAISAS, ĮTAISAS, ĮRANKIS, GINKLAS, INDAS, PAPUOŠALAS, PINIGAS, MAISTO GAMINYS (76), arba JO DALIS (10); DARINYS iš skys-

čio (7); ŠILUMĄ SKLEIDŽIANTIS KŪNAS (3). Tai stereotipai, besiremiantys gerai pažįstamomis gamtos realijomis, kasdieniais daiktais. Tokie vaizdiniai sietini su sakinės kalbos tradicija (Nastopka 1991, 302). Pasitaikė ir du modernesnės raiškos atvejai, kai Mėnulis įprasminamas kaip civilizacijos – rašto kultūros ženklas: *Tik jaunas, delčia tik išbalus / Patamsiuose tarp sukinių / Dienos ir nakties, kaip kablelis / Tarp šiurpo doiejų sakinių*. J. Jušk.; *Plaukia mėnulis –/ Virš begalybės / Visiškas nulis...* A. Balt. Vadinasi, MĒNULIS yra ir RAŠMUO (2 pavyzdžiai).

Vienas fragmentas, būtent *Mėnesį kaip vario sagtį / <...> Per pat Jonines, tą naktį, / Raganos pasidalino*. A. Mišk., atveria Mėnulio formos mainymosi paslaptį: apvalusis virsta smailiagaliu dėl raganoms priskirtos funkcijos kontroliuoti gyvybinės energijos Visatoje sancaupas (žr. Dundulienė 2007, 254). Žinoma, iš jaunųjų poetų reikia tikėtis transformuotų – egzotiniai priedais sušiuolaikintų, etiologinių aiškinimų, plg. *Dievukai <...> plėšia mėnulį – apelsiną / Į storas muskusu prakvipusias skiautes*. M. Bur.

Archajišką pasaulėžiūrą rodo ir vaizdų, matomų Mėnulyje, interpretacijos: *Mėnulis – visai ne mėnulis –/ Kaimyno prisnigtas kiemas. / Ten budi šuva atsigulęs / Kaip žvakės dvi akys įdėmios*. A. Bern.; *Mes juos [sekusius iš pasakos žmones] regėjom veidrody mėnulio*. D. Kaj. Abi interpretacijos bendrais bruožais dera prie žinomų iš etiologinių sakmių (žr. Balys 2000, 26–27). Kiti du aptikti Mėnulio vaizdų nusakymai pabrėžia šviesų žaismą, kai tamsesnės paviršiaus dėmės („jūros“) yra matomos obuolių ar mėlynių formos: *Šviesuoja geltabaltėje mėnulio plynėje auksiniai obuolių dainynai* A. Žuk.; *Priširpo mėlynės parašytame inkile*. V. Ram. Tropas *dainynai* turi semą ‘galintis sklisti erdvėje’ ir dėl jos įsikomponuoja ‘šviesos’ žodžių paradigmoje (apie tai žr. kitame, 4.2.2, skirsnyje).

4.2.2. Poezijoje aktualizuojamas arba neapibrėžtas, arba konkretus, matuojamas Mėnulio šviesos kiekis. Pirmuoju atveju kalbos vienetai: tiesioginės reikšmės *mėnesiena, mėnulio šviesa, spinduliai* ir juos atliepiančios metaforos, turi semą ‘tąsus, galintis sklisti / driektis erdvėje’, pvz.: *Išeisim į vejas sidabrinės, / <...> kokia graži naktis!* S. Ged.; *Dunkso juodas kiparisas / Mėnesienos sidabre*. V. Myk.-Put.; *Mėnulio auksas parką dažė*. P. Vaič.; *Į obelį laša ir stings-ta priešpilnio vaškas*. V. Kirk.; *Jau biro mėnesienos smėlis / Į žėrinčių akies / kriauklelę tau*. A. Kal.; *Kas naktį surasdavau namą / Po balta mėnulio skalda*. J. Strielk.; *Bals išbals mėnesienų drobulės*. P. Širv.; *Mėnesiena, kai žvelgi / Pro laumžirgio sparną –/ Mėlynas tinklas*. A. Kal.; *Į sodą krinta obuoliai / Pro dul-*

kiantį auksinį rūką. A. Verb.; Vakaras sueis į pilką rūką, / Į auksinę mėnesienos miglą. A. Mald.; Pasidžiauk tuo nakties sniegu. J. Vaič.; Atversi lūpas mėnesienos lietui, / srovenančiam per veidą. J. Deg.; Tartum skystas gintaras / medus / lašeno nuo delčios. A. Churg.; Mes jus išmokysim lakti / Baltą mėnulio pieną! L. Deg.; Kur mėnulis liūdėdamas liejas – / Kaip aliejus – į liepų lapus. H. Rad.; Iš stiklinio dubens išsiliejo / Mėnesiena nei kardžuvės kraujas. L. Gut.; Šaltoj mėnesienos ugnį / Dabar neramios akys / Gęsta. K. Brad. Dar viename pavyzdyje: Mėnesiena kaip didžiulė / Avižos spalvos gaida. S. Jon., Mėnulio šviesa pagal kalbamąjį požymį tapatinama su abstrakčiu dalyku, gaida. Kadangi reikšmė taip pat perkelta pagal gyvai būtybei būdingą giedojimo, dainavimo veiksmą (žr. 4.3 skirsnį), įžiūrimas ir metonimijos požymis. Tropą, sekant vakarų mokslininkais, tiksliausia vadinti metaftonimija (žr. Goossens 2003).

Siauresnį ar platesnį šviesos ruožą reiškiančioms metaforoms minėtasis erdvę žymintis komponentas nebūdingas, jį pakeičia opozicinis ‘turintis formą’, pvz.: *Girdi, kaip braižo duris mėnesienos katė, ir / praveri jas atsargiai. R. Jon.; Mėnesienų žalvarniai plasnoja / Visur apie mūsų namus. A. Kal.; Ir mėnesienos sparnas – viršum sodo. E. Mat.; Ši antikinė mėnesiena – / Balta juodos nakties balerina... E. Miež.; Delčia auksinėm rankom lyti / šeimyniškumo pirmą tomą. P. Pal.; Vien tik mėnesienų aukso kevalai... S. Ged.; Sidabrinėm kopėtėlėm spindulių / į kambarį pro langą nusileidžia mėnuo. R. Ket.; Mėnuo lieptą sidabrinį / Man per ežerą nuties. J. Deg.; Apjuosia mus likimu / auksinis pilnaties žiedas. J. Vaič.; Už lango mėnesiena⁵ drobėm tvorą / Nudžiaustė. J. Strielk.; Mėnesienos voratinklis / toiskantis / įtemptais siūlais. J. Ser.; Žvilgėjo mėnesienų pusnys. J. Jušk.; Mėnesiena žarijomis degino. G. Ciešk.*

Taigi nematuojama mėnesiena gretinama su plytinčiomis pievomis, gamtinių žaliavų klodais, biralais, ištiestais audeklais ir nėriniais, ore tvyrančiomis arba paviršius dengiančiomis sušalusio vandens formomis ir apskritai krituliais, skystomis medžiagomis ir degančiais kūnais. ‘Mėnulio šviesos’ reikšme gausiausiai vartojami metalus, ypač sidabrą, įvardijantys žodžiai, dažni sniego bei miglos, taip pat skystų maisto produktų pavadinimai. Reikia pridurti, kad žaliavos labai dažnai vertinamos kaip skysčiai, nes jas reiškiantys žodžiai derinami su veiksmožodžiais *tekejo, įlieja, laistė, pilstė, taškysis, mirksta, stingsta* ir pan. Kitais atvejais, rečiau, žaliavomis *auksu* ir *sidabru* vadinami smulkūs

⁵ Žodis *mėnesiena* kartais, kaip šiame pavyzdyje, reiškia ‘naktį’.

barstomi dirbiniai – pastaroji reikšmė antrinė, metoniminė⁶. Plg. *Iš po sute-
mų skraistės / Mėnesiena* sidabrą laistė. J. Tysl; *Trys mėnuliai* sidabru taškysis.
M. Kud.; *Didžiuliam aukse pilnatis / Dangus, žolė ir sapnas* mirksta. H. Rad.
ir *Naktis nubarstė gotiką / Mėnulio* sidabru. V. Ston.; *Raukšlėtas mėnuo / Že-
ria auksą į bandą, sugulusią miglose*. J. Jušk. Objektai kartais konkretinami
pridėjus reiškimosi pavidalo žymiklį, pvz.: *Žiūrėk, kaip krinta mėnesiena naktį*
<...>, / *Apipila žalius lapus* sidabro srovėmis... A. Nasv.; *Mėnulis / ĩlieja vi-
dun* sidabro šviesos upokšni. S. Pal.; *Mėnesiena / lyg pienu / aptaškė, / api-
barstė* sidabro krislais. P. Rašč. Formą turinčiam šviesos srautui (spinduliams,
drignei) metaforiškai reikšti renkamasi gyvūnų ir jų kūno dalių, vaisiaus kie-
tojo apvalkalo, dirbinių iš medžio, metalo ir augalinio pluošto, kritulių san-
kaupų, taip pat šilumą skleidžiančių objektų pavadinimus. Įdomu tai, kad
gyvūnų ir spindulių paralelė remiasi ne tik regimuoju įspūdžiu, bet ir tariama
švelnumo bendrybe. Kaip galima spręsti iš pavyzdžių, „tinkamiausi“ – glos-
tomi gyvūnai, turintys švelnų kailį arba plunksnas.

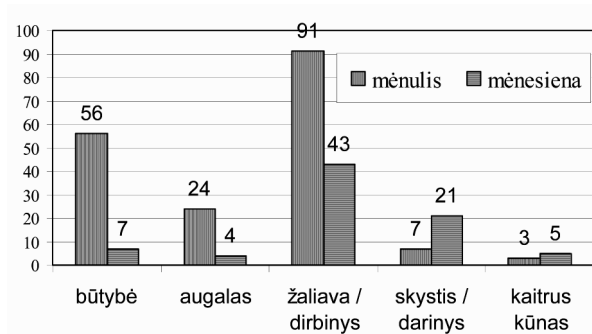
Kita sema – ‘ryškus, blizgus / turintis vertę, reikalingas’ – būdinga bemaž
visiems ‘mėnulio šviesos’ reikšme vartojamiems kalbos vienetams.

Galima daryti išvadą, kad MĖNULIO ŠVIESA (MĖNESIENA, SPINDULIAI, SPINDU-
LYS, DRIGNĖ) yra ŽMOGIŠKOJI BŪTYBĖ (3 pavyzdžiai) arba BŪTYBĖS KŪNO DALIS
(4); AUGALO DALIS (3); AUGAVIETĖ (1); APDIRBAMOJI ŽALIAVA (21) arba JOS DALIS
(4); DIRBINYS (18); iš skysčio susiformavęs DARINYS (15); SKYSTIS (6); ŠILUMĄ
SKLEIDŽIANTIS KŪNAS (5).

4.2.3. Mėnulio ir mėnesienos gamtiškųjų stereotipų santykinį dažnumą
rodo 2 pav. Matyti, kad dangaus šviesulys dažniausiai įsivaizduojamas kaip
dirbinys ir apdirbamoji žaliava arba gyva būtybė, o mėnesiena – kaip apdirba-
moji žaliava arba kuri nors skysčio būsena.

Visi iš aplinkos ryškumu išsiskiriantys gamtos objektai struktūriškai ap-
mąstomi veikiausiai panašiai. Iš esmės tokiomis pat schemomis perteikiama
ir augalų forma, jų lapų spalvos rudenį. Tik ‘augalų lapų’ reikšme visiškai
nevartojamos valgomosios augalo dalies metaforos (poezijoje beveik nekalba-
ma apie vaisius vedančių augalų spalvos mainymąsi). Užtat šitame kontekste
vieni būdingiausių yra šviesos šaltinių įvardijantys žodžiai (žr. Kazlauskaitė

⁶ Folkloro tyrinėtojai teigia, kad vanduo reiškiasi sidabriniais pavidalais, o ugnis –
auksiniais. Sidabrinė vandens spalva yra dieviškumo manifestacija (Vaitkevičienė
2001, 88 ir min. lit.).

2 pav. Gamtiškųjų Mėnulio ir mėnesienos stereotipų dažnumas

2005, 44–46). Mėnulio, dangaus šviesulio, atveju įmanomos tik švytinčio ir kartu šildančio, įkaitusio objekto metaforos.

4.2.4. Dauguma gretinimu paremtų tropų: ‘mėnulio’ – 176 iš suskaičiuotų 183 (96,2%), ‘mėnulio šviesos’ – 52 iš 80 (65%), yra dvinariai. Kitaip sakant, arba eksplikuojama tema, arba nusakomuoju dvižodės metaforos dėmeniu eina Žemės palydovą danguje arba jo šviesą įvardijantis daiktavardis, pvz.: *Jau nuo delno nusirita mėnuo –/ Amžina moneta*. R. Skuč.; *Duok mums <...> / pilnatis indą pripiltą*. L. Gut. Tokios išplėstos metaforų remos reikalingos dėl aiškumo.

Neretai sudėtinė daiktavardinė metafora pastiprinama trečiuoju komponentu. Jis visada būna kurio nors su Mėnulio aplinka siejamo semantinio lauko (‘būtybės’, ‘augalo’, ‘apdirbamosios žaliavos’, ‘skysčio’, ‘ugnies’) narys, pvz.: *Aš kas naktį lyg voras keliuos / Į sidabrą mėnulio plaukų*. L. Gut.; *Efua, / balto mėnulio pieno ežerai tyvuliuoja / tavo sapne*. H. Nag. Šitokia keliakryptėmis ir keliakryptėmis asociacijomis grindžiama raiška yra ypatingo poetinio meistriškumo ženklas.

Aiškumui tarnaujanti tema paprastai neeksplikuojama, kai metafora funkcionuoja kone kaip įprastas pavadinimas. Tokia nublukusi Mėnulio metafora yra, pavyzdžiui, *pjautuvas: Virš apsnigto miško / širdis ir pjautuvas*. R. Kasp. Pavieniais atvejais, kai tema neišreikšta ir sunkiai nuspėjama, raktas mįslei įminti – kitų poetų kūryba. Atskirų autorių poezijos atkarpos viena kitą papildė ir išskleidžia reikšmę. Sakysime, *karūną eilutėse Tad pašvieski, meldžiu, naktie, / Šviesulių žaizdotom karūnom*. R. Rast. ir *Dangūs <...> / Lieja nakčiai*

karūną *auksinę*. J. Jušk. iškoduoja trečiasis autorius: *Te švies kaip karūna / Tau ant galvos ta mėnesiena*. A. Verb. Taip patvirtinama straipsnio įvade iškelta kolektyvinio poetinio mąstymo idėja.

4.3. Mėnulis, mėnesiena, spinduliai, taip pat naktis ir dangus poezijoje įasmeninami, jie atlieka įvairiausių darbus.

Visų pirma Mėnulis ir jo pavaduotojai rūpinasi, kad Žemėje būtų šviesu. Kalbant metaforomis, jie *pila sidabrą* ir *midų, sėja auksą, varvina krakmolą, mala ašaras, audžia šilko skraistę* ir pan. Tokių pavyzdžių rasta 31, arba maždaug trečdalis visų, kuriuose nurodoma kokia nors veikla. Darbai dangaus šviesulį apibrėžia kaip žemdirbį, gyvulių augintoją, smulkųjį amatininką, raštininką, kari, o imant apskritai, – kaip rūpestingą, jautrų, vėjavaikišką, smalsų, rečiau pavargusį, paliegusį asmenį, pvz.: *Slėnį tyliai delčia atidaro / Iš viršaus, ir versmė jos tyra / Ima pilti į žemę sidabrą*. S. Jon.; *Mėnesiena, <...> didinga ir liūdna, / Naktim rugsėjo auksą sėja*. A. Verb.; *Dangus <...> salsvą krakmolą varvina į patalo duobutes*. D. Čep.; *Mėnulis mala savo ašaras geltonas*. A. Jon.; *Tyliai šilko skraistę audžia / Rausvas mėnuo ir į šilą / Savo žalsvą midų pila*. J. Baltr.; *Mėnuo sijoja miltus –/ Baltus į žemę*. J. Strielk.; *Danguj žvaigždžių rugius / mėnulis pjauna*. A. Jon.; *Štai mėnuo svirplius po akiratį gano*. L. Gut.; *Spinduliu rašė mėnuo ant marių*. M. Kud.; *Mūsų miestą apleido mėnulis / vakar grasęs geltonu kardu*. D. Dirg.; *Ją [upę] mėnuo sveikina geltonas*. H. Rad.; *Rūkuos / Delčia geltona / iš gėdos veidą slėpė*. B. Mack.; *Ima verkt senugailio mėnulio spinduliai*. B. Brazdž.; *Mėnesis, atsupęs debesio skovernus*. J. Aist.; *Dangaus vidury apsistojo / Mėnulis ir linksmai sau ėmė šaipytis*. K. Bink.; *Baltas mėnuo. / Jis seka, ką tu mąstai*. V. Blož.; *Blykstantis mėnulis / Ramiai ant delno snaudžia atsigulęs*. S. Pal.; *Suvisam apako mėnuo*. V. Braz.; *Mirs mėnulis ant rago pasmięs*. A. Radž. Tik nelengva pasakyti, kaip dažnai tas asmuo dievybė. Kai kurie gebėjimai ir pareigos, pavyzdžiui, vaikščiojimas vandeniui ir gamtos gyvenimo reguliavimas, tikrai nėra būdingi žmonėms: *O delčia tebevaikšto ant marių*. M. Kud.; *Per sutemusį sodą eina mėnulis / ir obuolius liečia –/ girdėt, kaip jie krinta laimingi*. J. Marc.

Su gyva būtybe: žmogumi ar dievybe, paukščiais ir naminiais žinduoliais, Mėnulį sieja balsu išduodami garsai, pvz.: *O Mėnulis slapstėsi išbalęs, / Ir telefonu skambėjo Siūlui: / „Nepaleisk tik Adatos smailios, / Kiaurai juk mane jinai pradurs...“* J. Erl.; *O mėnulis – aukso obuolys –/ rėkia, kaip begali nebylys*. R. Mos.; *Mėnesėli, <...> / Pragiedojęs sidabrinį balsą, / Jau dabar nešvilpausi, nešauksi*. H. Čigr.; *Ir klausiau, kaip žvengia mėnuo –/ Mėlynųjų ganyklų ar-*

klys. J. Tysl. Žinoma, skamba ir barstomi metaliniai daiktai, pvz., *Atjos ant vilko raišo*, / *Skambédama delčia*, / *Pabers iš balto maišo* / *Sidabrą ten ir čia*. M. Vain.; prototipinis Mėnulio metalas, kaip jau sakyta, yra sidabras.

4.4. Kalbamajam dangaus kūnui poezijoje priskirtos ypatybės remiasi konkrečiais daiktiškaisiais jo pavidalais (žr. 4.2.1–2 skirsnius).

4.4.1. Mėnulis ir jį metonimiškai pakeičianti naktis suvokiami kaip GYVA BŪTYBĖ, todėl apibūdinami epitetais *smailiasmakris*, *kapliadantis*, *liesas*, *nutukęs*, *žabalas*, *sužeistas*, *sužvarbęs* ir *jaukus*, *žiaurus*, *bejausmis*: *Smailiasmakre*, / *Kapliadante* / *Delčia*. A. Bern.; *Jaunas mėnuo liesesnis už dalgi*. A. Bern.; *Mėnuo išplaukė* nutukęs. D. Čep.; *Senas kinų poetas / į sužeistą naktį įžengęs*. A. Marč.; *Mėnulis už debesio krebžda* / *Sužvarbęs – negali išlįst...* J. Strielk.; *Švytuoja pro medį* jauki mėnulio galva. V. Giedr.; *Pilnatis žiauri* / *Tartum velnio pomidoras* / *Rojaus patvory*. J. Strielk.; *Te balta, šalta*, bejausmė / *Nusišypso pilnatis*. J. Aist. Dangaus šviesulys yra GYVOS BŪTYBĖS kūno DALIS (širdis, galva...) ir tai leidžia jį apibūdinti kaip *skaudų* ‘kurį skauda’: *Skaudi mėnulio pasaga*. A. Bern. (pavyzdyje *skaudi* pavartotas perkelta reikšme – ‘varginanti akis, ryški’).

Mėnulis su naktimi yra ŽIEDINIS AUGALAS, AUGALO DALIS – VAISIUS. Tai lemia ypatybes *saldžiarūgštis*, *išlukštentas*, *pakąstas šalnos*, *kvepiantis*, *bevaisis*: *Palieka man* [vasara] *erškėtrožės tris žiedlapius*, / *saldžiarūgštę mėnulio skiltį*. T. Rost.; *Mėnulis išlukštentas lyg česnako skiltis*. Z. Maž.; *Mėnulis* / *pakąstas šalnos jau po ratais*. R. Mos.; *Kokios naktys didžiulės, ir žalios, ir kvepiančios būna!* H. Rad.; *Baltuoja žabalos, bevaisės naktys*. A. Žuk.

Mėnulis ir mėnesiena yra DIRBINYS, DARINYS (skraistė, sūris, korys, akmenėlis...), todėl vartojami epitetai *šilkinis*, *išgraužtas*, *korėtas*, *apmindžiotas*, *numestas*, *sunkus* ir *drėgnas*, *šaltas*, *atvėsęs*: *Šilkinė mėnulio jaunatis* / *augo ir skleidėsi*. A. Slav.; *Mėnulis pelėnų išgraužtas kaip sūris*. L. Gut.; *Akivare žalio korėto* / *mėnulio net mylimą seserį mirtį* / *išdėjau į šunio dienas*. D. Kaj.; *Ir tas žmonių apmindžiotas mėnulis* / *Lyg akmenėlis lauko vidury*. J. Strielk.; *Į šiaudus numesta pabalus pilnatis*. A. Bar.; *Ir užmirštais takais nusirita geltonas mėnuo* – / *Sunkus ir drėgnas nuo rasų*. B. Pūk.; *Šaltos, šaltos, aš noriu tik šaltos*, / *Žalios rugsėjo mėnesienos*. A. Mack.; *Vien rangosi <...>* / *Atvėsęs mėnesienų žvynas* / *Vis lėčiau*. A. Kal.

Mėnulis – ŠILUMĄ SKLEIDŽIANTIS KŪNAS, todėl vadinamas *liepsnojančiu*, *degančiu*, *kūrenančiu*: *Laike pilnaties, po liepsnojančiu mėnesio veidu*, / *Per miegantį sodą atjodavau siela tylia*. K. Plat.; *Mėnuo* – *degantis pentinas*. J. Tysl.; *Saulė vejas mėnulį* – *du dangų kūrenantys ratai*. K. Nav.

4.4.2. Vartojama įvairiausių epitetų, kuriais žymima Mėnulio, jo šviesos, nakties ir skliauto spalva.

Metaforinių epitetų pagrindas – ta pati dangaus kūno paralelė su būtybe, augalu, žaliava ir dirbiniu, skysčiu, šilumą spinduliuojančiu (degančiu) daiktu. Epitetų rasta 126: *išsipraususi, pajudęs ir juodas* ‘patamsėjęs, nešvarus’, *geltaveidis, pageltveidė, albinosė, žvainos, žvynuota, sidabražvyniai*, šaknis *blyšk-, žil-* turintys žodžiai ir formos, *auksinis, -ė, aukso, paauksuotas, sidabrinis, -ė, sidabro, varinis, -ė, vario, bronzinis, vaškinis, gintarinis, fosforinė, žibalinė, pieno, ledinis, -ė, snieginas, žaliaugnis, ugnies*. Pvz.: *Taip išsipraususi delčia*. A. Bern.; *Net mėnuo pajudęs / lyg sąžinė*. R. Birž.; *Sugrįžta obuolkričio žvaigždės, pageltveidės pilnatys*. A. Žuk.; *Ant peties susirango / albinosė mėnesienos katė*. R. Jon.; *Kas kaltas, nežinia, – matyt, mėnulio pilnatis, / Kuris smaksojo, plėsdamas žvainas akis*. A. Žuk.; *Mėnulio syvai teka tarp pirštų / Sidabražvyniais karpiais*. M. Bur.; *Mėnulio blyški lelija*. D. Kaj.; *Žiūrėti / į dangų žvaigždėtą, į mėnulio išblyškusį veidą*. A. Balt.; *Tik mėnulis visai bus pražilęs*. V. Moz.; *Šaukė <...> / auksinę delčių sprostančiam beržyne*. J. Aist.; *Dangaus troboj mėnulis – aukso krėslas*. J. Strielk.; *Ir vakaro garbei paauksuotas / Varinis mėnulis*. S. Val.; *O buvo ji ne sidabrinė –/ Naktis, išvaikščiota kačių*. J. Strielk.; *Sidabro pjautuvėlis / Dyla*. P. Žemg.; *Bronzinis mėnulis*. V. Ram.; *Sutirpsta mėnulio vaškinis ragelis*. A. Balt.; *Tiktai mėnulio tako gintariniai blyksniai⁷ / kažkur vilioja*. T. Rost.; *Fosforinė šviesa –/ Nuo nakties tavo veidas pamėlo*. J. Strielk.; *Miškas / prisuka žibalinės mėnulio lempos dagtį*. R. Jon.; *Man tik pieno mėnuo teka*. P. Širv.; *Mėnesiena sunkiasi į baldus. / Skaidri ledinė šviesa*. J. Skabl.; *Mėnesio snieginą gaublį <...> –/ viską priglauski*. L. Gut.; *Kai lakštingalos galvą nukirs / purpurinėj ugnies mėnesienoj <...> / praregėsi*. G. Ciešk. Kaip matyti, dangaus kūnas pateikiamas kaip šviesus, baltas ir, rečiau, geltonų atspalvių objektas. Požymį ‘iš metalo’ turintys epitetai, taip pat *sidabražvyniai, ledinė, snieginas* rodo ir švytėjimą, žvilgesį.

Mėnulio ir jo šviesos spalvą tiesiogiai nusako aptikti būdvardžiai *baltas, -a, geltonas, -a, raudonas, -a, žalias, -ia, mėlynas, žydras, rudas, pilkas* ir iš jų padaryti šviesesnį spalvos toną žymintys priesagų *-svas, -a, -kšvas, -a, -zgas, -a* vediniai, taip pat priesagos *-inis* vediniai *rožinis* ir *purpurinis*, dūrinys *geltabaltė*, junginys *avižių spalvos* ir spalvos kitimą arba jau pakitusią spalvą reiškiančios veiksmažodžių formos *bąla, išbalo, (iš)bals, išbalęs, -usi, baltuoja*,

⁷ Retas enalagos, valdančiajam žodžiui perkelta epiteto, pavyzdys.

bolavo, geltonuoja, pageltusi, mėlynuoja, parudavus. Pvz.: Kiek varovų rūke pasiklydo / Baltai mėnesio galvai nuriedant. E. Drung.; Prie lauko ir pievų prišalo / Geltona mėnulio šalna. A. Mald.; Ir dužti, raudonajai pilnačiai žerint. O. Bal.; Aš nebegaliu / Užmigti nuo liepos silueto sienoj / Ir nuo žalių mėnulio spindulių. H. Rad.; Mėlynoj mėnesienoj / Miršta rainos žuvys. J. Jušk.; Žydras virš avių lauko / Dzūkijos mėnuo. J. Švab.; Per debesų bangas mėnulio rudas diskas / Iš lėto atplaukia, ir ima keistis viskas. H. Rad.; Gelsvos drignės su orais blogais. J. Jušk.; Pabudai ne nuo rausvos šviesos mėnulio. B. Rukš.; Žalsva mėnesiena į alpstančių žemę jais [plaukais] leidos. K. Plat.; Balkšvas mėnulis / virš kūnų pjautuvo šala. S. Pal.; Jau šakos baigia rūdyti / pilkšvu mėnesienos pelėsiu / apėjusios. A. Jon.; Ir į balzganą mėnulį / Loja alkanas šunelis. V. Myk.–Put.; Skleidžias pro debesis žalzganas mėnuo. A. Jon.; Mėnulis kyła toks išbalęs. V. Verb.; Mėlynuoja mėnesiena / Tarytum tvarstis ant kaktos. J. Strielk.; Mėnulis / nelyg parudavus česnako skiltelė / per marą skurlin įvyniota. D. Kaj.

Spalva tiesioginės reikšmės žodžiais analizuojamoje poezijoje nusakyta maždaug tiek pat kartų, kiek ir perkeltinės – 130. Dažniausiai aptariamieji objektai yra balti, apybalčiai (48 pavyzdžiai) arba geltoni, gelsvi (28); pastarajai grupei priskirtas ir pavyzdys *avių spalvos*, nes grūdų spalva apskritai yra geltona. Žaliu, žalsvu Mėnulis, kaip ir jo šviesa, pavadintas 21 kartą, raudonu ar rausvu – 16, mėlynu, žydru – 10 kartų. Spalvų pasirinkimas ir dažnumas atliepia simbolinių dangaus šviesulio koloritą: poezijoje retai minimas priešpilis, retai reiškia ir jo mėlyna spalva, o štai pilnoji ir dylanti Mėnulio formos, kaip ir jų geltoni ir raudoni atspalviai, mėgstamos. (Apie astrologines mėnulio fazių spalvas žr. Azanovas 2005, 35–40.)

Achromatinė balta spalva su jokia Mėnulio faze nėra siejama. Ją žymintys žodžiai aktualizuoja ypatingą tamsiame danguje esančio kūno šviesumą, gebėjimą itin gerai atspindėti Saulės spindulius⁸, plg. lie. *baltas* ir s. i. *bhāti* ‘spindi, žiba’ (< ide. **b^hel₂*- ‘šviesti, spinduliuoti’). Bet, kita vertus, negalima pamiršti, kad visi spalvų pavadinimai pasaulėvaizdyje turi nusistovėjusias, tradicines reikšmes ir todėl, sakysime, *baltas*, *-a* norint nenorint kreipia mintį į analogiją mėnulis – žmogus (šalutinės būdvardžio reikšmės ‘išblyš-

⁸ Mokslinėje literatūroje, skirtoje aptarti, kaip suvokiami šviesą atspindintys paviršiai, kalbama apie du regimojo vaizdo aspektus: baltumo laipsnį ir šviesos toną (šviesį), kurio ribinės reikšmės yra *tamsus* ir *šviesus*. „Šviečiančių paviršių spalva yra apibūdinama tiktai pagal šviesį. Kaitinamoji lemputė <...> gali būti blausi, skaisti, bet jokiū būdu ne balta ar pilka“ (Martišius 2008, 112, išn. 2).

kęs', 'šviesiaplaukis', 'žilas', 'geras, nekaltas'), audeklas ('švarus, gerai išplautas') ir t. t.

Šiuo požiūriu būtina aptarti mėnesienos ir spindulių, taip pat nakties, kai ji reiškia 'mėnesieną', pagrindinį šviesos toną – žalią, žalsvą. Spalvą lemia pasireiškiantis mistinis tikrovės pažinimo būdas. Mėnesienai apšvietus suser-gama mėnulio liga (Balys 2000, 26), todėl ji bauginanti, priešiška. Tai, kas grėsminga, nenatūralu žmogui, kas susiję su šešėliniu pasauliu, pirmiausia įvardijama šaknį *žal-* turinčiais žodžiais (žr. Gudavičius 2007, 39–42; plg. Jasiūnaitė 2000, 180, išn. 26). Ir, žinoma, jeigu Mėnulis gali turėti po-žymius 'jaunas, stiprus', 'neprinokęs', 'nevirtas, nekeptas', žalia jo jaunaties fazės spalva logiška.

5. Svarbiausios tyrimo išvados tokios.

Lietuvių poetai Mėnuliui pavadinti vartoja įvairių žodžių. Jis pažįstamas ir apmąstomas kaip naktį danguje šviečiantis ir keičiantis savo formą kūnas. Šie du požymiai motyvuoja absoliučią daugumą jo vardų: ir tiesioginių, ir metafo-rinių. Analizė rodo, kad pagrindinis Mėnulio darbas – atspindėti Žemei Saulės šviesą („šviesti“). Todėl Mėnulio aplinkoje labai svarbūs 'mėnesienos' žodžiai, o bendrajame kognityviniame jo paveiksle švytėjimo, spindėjimo, ryškumo linija yra visa persmelkianti. Dangaus kūno emocinė konotacija teigiama.

Iš Mėnulio fazių ypač aktualizuojamas senasis Mėnulis: raiškiausios, len-gviausiai matomos pilnatis ir delčia. Jų kalbinės manifestacijos itin įvairios. Poezijoje nėra akcentuojama natūralioji Mėnulio aplinka: vieta aukščiau že-mės, reikšimosi laikas, atskirtis.

Metaforiškai Mėnulis ir jo šviesa siejami su žmogiškąja būtybe ir apskritai gyvūnu, žiediniu augalu, apdirbamąja žaliava ir dirbiniu, skysčiu ir šilumą spinduliuojančiu, įkaitusiu kūnu. Žmogiškoji būtybė – pirmiausia žmogus, bet nesunku įžvelgti ir dievybės ženklų. Mėnulis visais atvejais funkcionuoja kaip vyriškosios lyties asmuo, mėnesiena – moteriškosios.

Mėnulio zoomorfinis, ornitomorfinis ir ichtiomorfinis pavidalai poezijoje, palyginti su antropomorfiniu, iškyla rečiau. Bet Mėnulio-PAUKŠČIO vaizdinys, palyginti su tautosakiniu, visiškai išbaigtas, o Mėnulio-ŽUVIES, Mėnulio-AU-GALO – apskritai nauji, iš mislių nežinomi. Kitas poezijos ir tautosakos pa-saulio skirtumas – nesutampantys Mėnulio reprezentantai gyvūnai. Poezijai renkamsi tik naminius gyvulius: jautį, arklį, katę, šunį, o iš paukščių – „nak-tinius“ gaidį, apuoką, pelėdą. Vadinasi, Mėnulis gali būti medžiotojas, bet ne medžiojamasis.

Daiktiškieji Mėnulio stereotipai nulemti gretinamo objekto ryškumo, skaistumo ir / arba formos panašumo. Padėties viršuje ir vienumo ypatybės retai sudaro kuriamojo vaizdinio pagrindą ir yra šalutinės.

Mėnulio aplinka vaizduojama kaip uždara, žmogui gerai pažįstama erdvė. Įprasti trejopi kognityviniai modeliai, kai dangus – pieva, marios arba būnamoji / dirbamoji vieta: troba, vežimas, laukas ir pan. Tada Mėnulis yra žydintis augalas, vaisius arba jo skiltis, o mėnesiena – lietus, syvai; Mėnulis – žuvis arba žvynas, eketė, o mėnesiena – žuvies kraujas arba tinklas, sniegas; Mėnulis – duona, ašotis, pjautuvas, o mėnesiena – barstomi miltai, pilamas pienas, žeriamas sidabras ir pan. Tik kelių aptiktų daiktiškųjų stereotipų pagrindas – ne gamta, o civilizacija. Mėnulis nesiejamas su požemių pasauliu ir jo gyventojais.

Nerasta nė vienos metaforinės formos, kuri nukryptų nuo išryškėjusios semantinės Mėnulio plotmės. Todėl atskiruose eilėraščiuose išvelgiami identiško turinio metmenys liudija gilesnio, kolektyvinio, lygmens pasaulio suvokimą ir jauseną.

STEREOTYPES IN PERCEPTION OF THE MOON IN LITHUANIAN POETRY

Summary

The aim of the present article is to analyse and to discuss the linguistic expression and the semantic paradigm of the images of the Moon that have formed in Lithuanian poetry. The fragments of 124 poets' 389 poems have been analysed.

The Moon is perceived as an object that shines at night and changes its shape. These two features motivate the absolute majority of its names. The examples show that the main work of the Moon is to reflect the sunlight to the Earth ("to shine"). The expressive lunar phases most often used in poetry are a full moon and waning crescents. Natural surroundings of the Moon are not emphasized: place above the ground, time of manifestation, separation.

The Moon and its light are metaphorically related to living beings, blooming plants, raw materials and handicraft ware, liquids, fire. A living being is firstly a human being, but it is not difficult to discern the signs of deity. Less frequent are zoomorphic, ornithomorphic and ichthyomorphic shapes.

Stereotypes of the Moon are conditioned by the similarities of the compared object in brightness, light and/or form, less often in the position above and solitude. The sur-

roundings of the Moon are shown as a closed space above the ground well known to humans. The basis of only few stereotypes is not nature but civilization.

LITERATŪRA

Azanovas Sergejus 2005, *Mėnulio paslaptys*, Vilnius: Medicina visiems.

Balys Jonas 2000, *Raštai 2*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Bartmiński Jerzy 1985, Stereotyp jako przedmiot lingwistyki, in Mieczysław Basaj, Danuta Rytel (red.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej 3*, Wrocław: Ossolinum, 25–33.

Dundulienė Pranė 2007, *Senovės lietuvių mitologija ir religija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Goossens Louis 2003, Metaphonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action, in René Dirven, Ralf Pörings (eds.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 349–377.

Greimas Algirdas Julius 1990, *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*, Vilnius: Mokslo, Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas.

Gudavičius Aloyzas 2000, *Etnolingvistika*, Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė.

Gudavičius Aloyzas 2007, Žalia spalva lietuvių kalboje, *Filologija* 12, 35–43.

Jasiūnaitė Birutė 2000, Iš lietuvių mitologinės leksikos: *baūbas* bei jo padermė, *Baltistica* 35(2), 171–191.

Jasiūnaitė Birutė 2006, Maldelės į jauną mėnulį rytų Lietuvos folklore: etnolingvistinis aspektas, *Baltistica* 41(3), 473–488.

Jasiūnaitė Birutė, Jelena Konickaja 2004, „Atlėkė paukštis be sparnų“ (Atmosferos reiėškiniai frazeologijoje: sniegas), *Kalbotyra* 52(1), 45–60.

Kazlauskaitė Rūta 2005, Rudens lapų spalvų raiška lietuvių poezijoje, *Filologija* 10: *Pasaulio vaizdas kalboje*, 42–51.

Klimka Libertas 2008, *Saulės ratu, Mėnulio taku. Lietuvių kalendorius*, Vilnius: Mintis.

Lakoff George, Mark Johnson 1980, *Metaphors we live by*, Chicago/London: The University of Chicago Press.

Mačianskaitė Loretta 2004, Mėnulis XX amžiaus lietuvių literatūroje, *Žmogus ir žodis* 6(2): *Literatūrologija*, 26–32.

Martiėsius Vaclovas 2008, *Kognityvinė psichologija 1: Suvokimas ir atmintis*, Kaunas: VDU leidykla.

Nastopka Kęstutis 1991, *Išsprūstanti prasmė*, Vilnius: Vaga.

Sauka Donatas 2007, *Lietuvių tautosaka* (2 patais. ir papild. leid.), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Vaiškūnas Jonas 2006, The Moon in Lithuanian folk tradition, *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 32, 157–184.

Vaitkevičienė Daiva 2001, *Ugnies metaforos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Župerka Kazimieras 1997, *Stilistika*, Šiauliai: ŠU leidykla.

Žvironaitė-Udrienė Loreta 2003, Nakties motyvas lietuvių vaikų poezijoje, *Žmogus ir žodis* 5(2): *Literatūrologija*, 18–26.

Cituojamų poetų pavardžių sutrumpinimai

J. Aist. – Jonas Aistis	Int. – nepasirašytas pavyzdys iš interneto
L. Andr. – Leonas Andriekus	A. Jasm. – Antanas Jasmantas
O. Bal. – Onė Baliukonytė (Baliukonė)	G. Jok. – Gediminas Jokimaitis
A. Balt. – Algimantas Baltakis	A. Jon. – Antanas A. Jonynas
B. Baltr. – Birutė Baltrušaitytė	R. Jon. – Raimondas Jonutis
J. Baltr. – Jurgis Baltrušaitis	S. Jon. – Stasys Jonauskas
A. Bar. – Albinas Baranauskas	J. Jušk. – Jonas Juškaitis
A. Bern. – Albinas Bernotas	D. Kaj. – Donaldas Kajokas
K. Bink. – Kazys Binkis	A. Kal. – Antanas Kalanavičius
R. Birž. – Regina Biržinytė	M. Karč. – Mykolas Karčiauskas
V. Blož. – Vytautas Bložė	R. Kasp. – Ramūnas Kasparavičius
K. Brad. – Kazys Bradūnas	E. Kelm. – Edmondas Kelmickas
V. Braz. – Vladas Braziūnas	R. Ket. – Robertas Keturakis
B. Brazdž. – Bernardas Brazdžionis	V. Kirk. – Vytautas Kirkutis
M. Bur. – Marius Burokas	M. Kud. – Marija Meilė Kudarauskaitė
A. Churg. – Aleksys Churginas	V. Landsb. – Vytautas V. Landsbergis
G. Ciešk. – Gražina Cieškaitė	S. Laur. – Silvija Laurenčikaitė
D. Čep. – Daiva Čepauskaitė	J. Lin. – Jonas Liniauskas
H. Čigr. – Henrikas Algis Čigriejus	S. Lyg.-Buc. – Stasė Lygutaitė-Bucevičienė
R. Daug. – Romas Daugirdas	A. Mack. – Algimantas Mackus
J. Deg. – Janina Degutytė	B. Mack. – Bronius Mackevičius
L. Deg. – Liutauras Degėsys	V. Mač. – Vytautas Mačernis
D. Dirg. – Dainius Dirgėla	A. Mald. – Alfonsas Maldonis
E. Drung. – Erika Drungytė	J. Marc. – Justinas Marcinkevičius
J. Erl. – Juozas Erlickas	A. Marč. – Aidas Marčėnas
Z. Gaiž. – Zita Gaižauskaitė	A. Mart. – Antanas Martinaitis
S. Ged. – Sigitas Geda	A. Mas. – Antanas Masionis
V. Giedr. – Vincas Giedra	E. Mat. – Eugenijus Matuzevičius
R. Graib. – Rimgaudas Valentinas Graibus	Z. Maž. – Zita Mažeikaitė
L. Gut. – Leonardas Gutauskas	E. Miež. – Eduardas Miežėlaitis

V. Myk.-Put. – Vincas Mykolaitis-Putinas
 M. Mis. – Marija Misevičienė
 A. Mišk. – Antanas Miškinis
 P. Mork. – Pranas Morkūnas
 R. Mos. – Rolandas Mosėnas
 V. Moz. – Vladas Mozuriūnas
 H. Nag. – Henrikas Nagys
 A. Nasv. – Aldona Irena Nasvytytė
 K. Nav. – Kęstutis Navakas
 A. Nyk.-Nil. – Alfonsas Nyka-Niliūnas
 P. Pal. – Petras Palilionis
 S. Pal. – Sonata Paliulytė
 G. Pat. – Gintaras Patackas
 K. Plat. – Kornelijus Platelis
 A. Puiš. – Aldona Elena Puišytė
 B. Pūk. – Birutė Pūkelevičiūtė
 H. Rad. – Henrikas Radauskas
 A. Radž. – Aleksandras Radžius
 V. Ram. – Vilmantas Ramonas
 R. Rast. – Rolandas Rastauskas
 P. Rašč. – Pranas Raščius
 T. Rost. – Tatjana Rostovaitė
 T. Rud. – Tomas Arūnas Rudokas
 B. Rukš. – Balys Rukša
 J. Ser. – Jolanta Sereikaitė
 J. Skabl. – Jolita Skablauskaitė
 R. Skuč. – Ramutė Skučaitė
 A. Slav. – Albinas Slavickas
 V. Ston. – Vincas Stonis
 J. Strielk. – Jonas Strielkūnas
 J. Suč. – Jūratė Sučylaitė
 L. Sut. – Liūnė Sutema
 S. Šem. – Salys Šemerys
 J. Šiož. – Jonas Šiožinys
 G. Širv. – Giedrė Širvytė
 P. Širv. – Paulius Širvys
 V. Šlait. – Vladas Šlaitas
 J. Švab. – Julija Švabaitė
 J. Tysl. – Juozas Tysliava
 J. Vaič. – Judita Vaičiūnaitė
 P. Vaič. – Petras Vaičiūnas
 M. Vain. – Martynas Vainilaitis
 M. Val. – Mindaugas Valiukas
 S. Val. – Stasė Valužienė
 R. Van. – Rimantas Vanagas
 A. Verb. – Algirdas Verba
 V. Verb. – Vladas Verbauskas
 P. Žemg. – Paulina Žemgulytė
 J. Žemk. – Jonas Žemkalnis
 D. Žil. – Danutė Žilaitytė
 J. Žl.-Ženg. – Juozas Žlabys-Žengė
 A. Žuk. – Albinas Žukauskas

Rūta KAZLAUSKAITĖ

Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38

LT-76351 Šiauliai, Lietuva

[kazlauskaite@takas.lt]